

Regionalt serviceprogram för Västernorrland 2014-2020

Reviderad version 2017-12-19

Innehållsförteckning

Reviderad version 2017-12-19.....	1
Bakgrund	4
Syfte	4
Avgränsningar	4
Koppling till andra program och strategier	4
Partnerskap	6
Kommunalt deltagande.....	6
Hållbar utveckling	7
Prioriterat område 1: Samordning och utvecklade servicelösningar	8
Prioriterat område 2: Dagligvaror och drivmedel.....	9
Prioriterat område 3: Infrastruktur.....	10
Västernorrlands befolkning.....	13
Sysselsättningsutveckling och arbetslöshet	14
Näringsliv och företagande	14
Besöksnäring	15
Tillgänglighet till service	15
Bilden av service på landsbygden	16
Dagligvaror och drivmedel.....	18
Apotek och apoteksombud.....	19
Postservice	20
Betaltjänster	20
Vägar	21
Kollektivtrafik.....	21
Bredband	21
Mobiltelefoni	23
Skola.....	23
Äldreomsorg	24
Hälsa- och sjukvården.....	24
Bilaga 1:.....	26
Tillägg till Regionalt Serviceprogram 2014-2020 Västernorrland - Stöd till försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel.....	26
Dagligvaror	26
Drivmedel	27
Erfarenheter från tidigare programperiod	29
1. Tillgänglighet till dagligvaror	29
2. Tillgänglighet till drivmedel.....	29
3. Tillgänglighet genom fungerande kommunikation.....	30
4. Tillgänglighet genom samordnad service och finansiering	31
Bilaga 1: Tillägg – Stöd till försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel.....	26
Bilaga 2: Erfarenheter från tidigare programperiod.....	29
Tillgänglighet till dagligvaror.....	29
Tillgänglighet till drivmedel.....	29
Tillgänglighet genom fungerande kommunikation	30
Tillgänglighet genom samordnad service och finansiering	31

Inledning

Landstinget Västernorrland har, som regionalt utvecklingsansvarig aktör i Västernorrland, fått erbjudande från regeringen att förlänga/revidera länets regionala serviceprogram. Återkoppling ska göras till Tillväxtverket och regeringen. Genomförandeperioden har varit 2014-2018, men med nu föreslagna version beslutar Regionstyrelsen att förlänga det regionala serviceprogrammet till 2020. Tillväxtverket har sedan tidigare ett regeringsuppdrag att bistå regionalt utvecklingsansvariga aktörer med anvisningar och riktlinjer, ett uppdrag som löper parallellt med genomförandetiden för de regionala programmen.

Till grund för Västernorrlands regionala serviceprogram ligger erfarenheter och kunskaper från tidigare serviceprogram 2010-2013, en enkätundersökning som genomfördes av länsstyrelsen 2013 samt projektet Hållbar serviceutveckling på landsbygden. Dialog och förankring med länets kommuner och andra berörda aktörer ligger till grund för de revideringar som gjorts inför förlängningen av programmet till 2020.

Programmet har utformats med utgångspunkt i länets regionala utvecklingsstrategi (RUS) och övriga strategidokument på länsnivå samt på Mellersta Norrlands förslag till strukturfondsprogram inom de Europeiska Regional- och Socialfonderna. Programutformningen har också skett med beaktande av Landsbygdsprogrammet och den SWOT-analys som upprättats för Västernorrlands län. Samtliga program pågår fortfarande och omfattar samma tidsperiod, fram till 2020.

När det regionala serviceprogrammet togs fram 2013 skedde förankringen bland företrädare för kommuner och andra offentliga organ, företrädare för landsbygdsorganisationer samt organisationer och privatpersoner som arbetar för landsbygdens utveckling genom samtal, möten och genom ett remissförfarande. Nu när programmet förlängs har det politiska beslutet i Regionstyrelsen föregåtts av motsvarande dialog på politisk och tjänstemannanivå, förankrats av det regionala samverkansrådet samt beslutats av regionstyrelsen, Landstinget Västernorrland (från 1 februari 2018 Region Västernorrland).

I framtagande och genomförande av det regionala serviceprogrammet har hållbarhetsdimensionerna beaktats med särskild fokus på jämställdhet mellan kvinnor och män, integration, mångfald samt miljö. Enligt riktlinjerna från Tillväxtverket har programmet utformats så att det för varje län är möjligt att följa upp och utvärdera genomförandet kontinuerligt under programmets gång. Landsbygdskommittén har under början av 2017 överlämnat sitt slutbetänkande. Vid revidering av det regionala serviceprogrammet har ingen analys om hur förslagen kan påverka Västernorrland gjorts, men många av förslagen är relevanta för Västernorrland och behöver bevakas under programmets genomförandetid.

Bakgrund

Tillgången till service är beroende av var man bor. Länets befolkning är koncentrerad till kusten och älvdalarna. I alla kommuncentra och på ytterligare ett antal större orter finns ett relativt gott utbud av både kommersiell och offentlig service. I länets landsbygdsområden sker en långsiktig utarmning av både kommersiell och offentlig service. Utbyggnaden av nya tjänster som bredband och mobiltelefoni går betydligt långsammare på landsbygden än i tätbebyggda områden. Här sker dock en ökad utbyggnad med stöd från Landsbygdsprogrammet, Europeiska regionalfonden och kommersiella aktörer.

Syfte

Det regionala serviceprogrammet har till syfte att ta tillvara initiativkraften hos lokala, regionala och nationella aktörer till insatser som ger en god och hållbar servicenivå i hela länet.

Programmet ska vara vägledande för användandet av stödet till kommersiell service, men ska också kunna användas i annan statlig resurs-prioritering och av andra myndigheter, organisationer och företag som vill främja tillgången till en bra service i länet.

Avgränsningar

Det är tillgången till kommersiell service i serviceglesa områden som ska vara utgångspunkten för de insatser som genomförs i programmet. Till detta hör bland annat arbetet med att stärka aktörer som tillhandahåller dagligvaror, drivmedel och mötesplatser på orter med strategisk betydelse för länet. Av särskild vikt är också att bevara och främja den infrastruktur som utgör grundförutsättningen för service till boende och företag.

Den geografiska avgränsningen av programmet avser de delar av länet som ligger utanför de sju kommuncentrumens tätortsområde. Pågående servicekoncentration gör dock att vissa frågor berör hela länet.

Den regionala processen

Serviceprogrammet kommer att genomföras samordnat med övriga program och strategier, se nedan.

Koppling till andra program och strategier

Det regionala serviceprogrammet är ett av de program och strategier som vid sidan av den regionala utvecklingsstrategin anger inriktningen på det regionala tillväxtarbetet. Gemensamt för samtliga program och strategier är att de beaktar hållbarhetsperspektivets tre dimensioner; social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet.

Landstinget Västernorrland ansvarar sedan 1 januari 2017, på regeringens uppdrag, för att leda och samordna det regionala tillväxtarbetet i länet.

Kopplingen till länets **regionala utvecklingsstrategi** är tydligast inom strategins fokusområde *Tillgänglighet och infrastruktur som drivkraft*. Fokusområdet innefattar bland annat prioritering av serviceorter, insatser för väl fungerande kommunikationer och utveckling av informations- och kommunikationsinfrastrukturen.

I förslaget till **regional transportplan 2014- 2025** betonas tillgänglighet till arbetsplatser, skola m. m, liksom vikten av tillgänglighet för funktionshindrade. Förbättrad bärighet och förbättringar av länets många grusvägar lyfts fram i transportplanen. I planen konstateras också att det låga passagerarunderlaget medför att konventionell kollektivtrafik inte kan tillgodose transportbehoven i landsbygds- och glesbygdsområden. I förslaget till transportplan pekas på behovet av att utveckla nya, anpassade, kollektivtrafiklösningar. Tack vare Trafikverkets landsbygdsatsning 2016-2019 kommer åtgärder i Västernorrland för att stärka möjligheterna till kollektivt resande samt underhållsåtgärder på vägar i landsbygd att omfatta investeringar motsvarande 100 miljoner kronor.

I Regeringens nya bredbandsstrategi höjs ambitionsnivån och regeringen vill se ett ökat fokus på kommersiell utbyggnad. Målen innebär att 98 % av medborgarna bör ha tillgång till bredband om minst 1 Gbit/s i hemmet och på arbetet, resterande 1,9 % bör ha tillgång till minst 100 Mbit/s, och 0,1 % bör ha tillgång till minst 30 Mbit/s senast år 2025. Målen innebär också att alla bör ha tillgång till stabila mobila tjänster av god kvalitet där de normalt befinner sig senast år 2023.

Programperioden 2014-2020 pågår för fullt och inom såväl Europeiska Regionalfonden som Landsbygdsprogrammet möjliggörs satsningar på bredbandsutbyggnad i Västernorrlands län. Investeringsstöd sker via Landsbygdsprogrammet och inom ramen för genomförandet av europeiskt territoriellt samarbete finns också transnationella initiativ som ger stöd till servicelösningar i glesbefolkade områden. För att nå uppställda mål behöver fonderna samverka – och i viss mån behöver stöd riktas om för att nå de glesare delarna av länet.

Länsstyrelsen Västernorrland är projektägare för Dig2020, ett omfattande samverkansprojekt med finansiering från Europeiska regionala utvecklingsfonden (233 mkr under projekttiden 2016-01-01--2019-12-31) för utbyggnad av ortssammanbindande bredbandsnät. Projektets primära målgrupp är små- och mellanstora företag utanför tätortsområden. Syftet med projekten är att öka möjligheterna för små- och mellanstora företag att få tillgång till bredband. Länsstyrelsen handlägger därutöver medel från Jordbruksverket (142 mkr under programperioden) för bredbandsutbyggnad för områdesnät i länet.

Den **regionala digitala agendan för Västernorrland** har följande vision: "Ett internationellt föredöme för hur en region kan skapa hållbar tillväxt genom att dra fördel av digitaliseringens möjligheter". Under genomförandetiden för regionala serviceprogrammet kommer den regionala digitala agendan att ses över.

En god bredbandstillgänglighet ger servicemöjligheter åt landsbygdens företag och människor att utvecklas i takt med omgivningen.

En utbyggnad av bredband i Västernorrland medför positiv miljöeffekt i det omedelbara perspektivet, pga. minskade resor genom ökade möjligheter till digital kommunikation och möten via nätet, något som gäller för alla branscher.

Partnerskap

När landstinget övertog det statliga regionala utvecklingsansvaret från Länsstyrelsen 1 januari 2017 beslutades också att utveckla det länspartnerskap som Länsstyrelsen sammankallat regelbundet. Ett regionalt samverkansråd har inrättats med förtroendevalda i majoritet och opposition från samtliga kommuner i länet och från landstinget. Länsstyrelsen och kommunförbundet är adjungerade till samverkansrådets möten. Regionala samverkansrådet möts 6 gånger per år, varav 2-3 möten genomförs tillsammans med en rad aktörer med uppdrag inom det regionala tillväxtarbetet, stora samverkansrådet. Regionala samverkansrådet och stora samverkansrådet har till uppgift att samordna insatser för ett effektivt genomförande av den regionala tillväxtpolitiken i Västernorrland – och för att vi ska nå utvecklingsmålen i den regionala utvecklingsstrategin, andra strategier och program.

Erbjudandet om att förlänga det regionala serviceprogrammet har presenterats i det regionala samverkansrådet, i stora samverkansrådet och i tjänstemannagrupperingar med särskilt uppdrag inom kommersiell service. Därutöver samlar landstinget och länsstyrelsen regelbundet kommunala landsbygdsutvecklare för dialog och samsyn kring utmaningar och behov inom området.

Nu antagen förlängning av det regionala serviceprogrammet (2014-2020) har, förutom förankring i regionala samverkansrådet och bland sakkunniga tjänstepersoner, också varit ute på remiss/öppet fönster inför föredragning och beslut i Regionala utvecklingsutskottet och Regionstyrelsen. Extern förankring har också skett i Regionala samverkansrådet och Stora samverkansrådet.

Kommunalt deltagande

Kommunerna har en avgörande roll när det gäller att hitta lokala servicelösningar som är hållbara över tid, utifrån sitt ansvar för kärn-verksamheter som vård, skola och omsorg. Ett kommunalt deltagande och engagemang är avgörande för ett genomförande av regionalt serviceprogram, med hållbara servicelösningar som resultat. Samtliga kommuner har en eller flera personer som ansvarar för servicefrågorna och medverkar i dialog med länsstyrelsen i frågor rörande kommersiell service. Därutöver sker dialog med kommunernas sakområdesansvariga både avseende genomförande av den regionala utvecklingsstrategin, länstransportplanen samt den digitala agendan. Exempel på andra samarbeten som involverar kommunerna är arbete med översiktsplaner (fysisk planering) och de löpande kontakterna som rör stöd till kommersiell service.

Hållbar utveckling

Insatserna för förbättrad service är generella till sin natur och vänder sig till alla oavsett kön. Serviceprogrammet syftar till att skapa förutsättningar för en god och hållbar servicenivå i hela länet, exempelvis dagligvaror, informations- och kommunikationstjänster och förskoleverksamhet. Det är angeläget att de aktiviteter som genomförs inom programmet utformas så att de tillgodoser både kvinnors och mäns behov.

Andelen äldre är större bland landsbygdsbefolkningen än i länet som helhet och andelen män är något större än andelen kvinnor. Insatser som förbättrar lokal service på landsbygden når med andra ord fler män än kvinnor. Å andra sidan kan kvinnor vara mer beroende av att det finns lokal service i och med att deras bilinnehav är lägre än männens och att kollektivtrafiken ofta är bristfällig. Programmet bedöms sammantaget gagna både kvinnor och män.

Andelen utrikesfödda i länets landsbygdsområden är låg och även andelen utrikes födda i hela länet är lägre än i förhållande till riksgenomsnittet. Detta trots en markant ökning under senare år. Andelen utrikesfödda är låg i Västernorrlands län i förhållande till både riksgenomsnittet och i förhållande till andra län med jämförbara förhållanden. Insatser för god service gynnar både dem som är födda i Sverige och de utrikesfödda. Dagligvarubutik och andra former av serviceställen fungerar som mötesplatser. De kan fungera som en arena för möten mellan personer med olika bakgrund och därmed i någon mån förbättra integrationen. De aktiviteter som genomförs inom programmet bör beakta behoven bland utrikes födda. Programmet bedöms ha gynnsam men begränsad påverkan på hållbarhetsdimensionen integration.

Serviceprogrammet är inriktat på att tillgodose servicebehoven för boende och arbetsplatser på landsbygden. Mot bakgrund av bland annat den höga andelen äldre behöver insatserna inom programmet beakta behoven av tillgänglighetsanpassning både när det gäller olika servicefunktioner och när det gäller möjligheten att delta i planeringen av hur servicen ska utformas. Tillgång till service ger möjligheter för arbete och boende på landsbygden vilket i förlängningen minskar landsbygdsbefolkningens behov av resor till arbetsplats, butik och annan service. Om antalet resor minskar så minskar också miljöbelastningen. Programmet har gynnsam påverkan på hållbarhetsdimensionen miljö.

Prioriterade områden för perioden 2014-2020

Serviceprogrammet omfattar hela Västernorrland. I de mer tätbefolkade områdena kan serviceutbudet betraktas som tillfredsställande. Insatserna i serviceprogrammet har därför fokus på de landsbygdsområden där serviceutbudet inte svarar mot befolkningens behov. En omfattande enkätundersökning genomfördes i länet under hösten 2013 inför framtagandet av det regionala serviceprogrammet - med syftet att beskriva de boendes uppfattning om serviceläget. I enkäten besvarade boende i 26 postnummerområden en rad frågor rörande service och landsbygdens attraktivitet. Översiktlig information om vilka serviceformer som är viktiga enligt enkätundersökningen finns i analysunderlaget. Enkäten avses följas upp vid programgenomförandets slut 2020-2021.

Av enkäten framgår att landsbygdens främsta tillgångar är den fantastiska naturen med tillgång till ett rikt friluftsliv. Lugnet och den sociala miljön med närhet till släkt och vänner är andra motiv för att bo på landsbygden. Samtidigt upplever de svarande att samhällsservicen har utarmats och försämrats över tiden och att man numera måste ta sig till närmsta tätort för att få tillgång till basservice. Den service som enligt enkätundersökningen har högst prioritet för landsbygdsbefolkningen är:

- Se till att existerande dagligvarubutiker och skolor/barnomsorg får vara kvar.
- Arbeta för en bättre mobiltäckning i länet.
- Förbättra kvaliteten på vägarna/inklusive snöröjning.
- Bättre tillgång till vård och omsorg för de boende.
- Säkerställa tillgång till bredband/hastighet på bredband.
- Öka tillgången till kollektivtrafik.

Prioriterat område 1: Samordning och utvecklade servicelösningar

För att skapa attraktiva livs- och boendemiljöer på landsbygden bör aktörer på lokal och regional nivå samarbeta. Den service som efterfrågas tillhandahålls av flera olika aktörer – privata företag, kommunen, staten och ideella organisationer. Befolkningsunderlaget är ofta i minsta laget för ett heltäckande serviceutbud. För att stärka servicen på landsbygden är det därför viktigt att utveckla samordningslösningar och lokalt anpassade lösningar.

De lokala servicepunkter som utvecklats i samtliga kommuner är exempel på samverkan mellan kommunen och privata servicegivare. Denna form av samverkan behöver utvecklas ytterligare och omfatta fler verksamhetsområden utifrån respektive Orts specifika förutsättningar och behov.

För att utveckla eller behålla service på landsbygden bör man se till helheten. Det räcker troligen inte med att lösa butikernas interna utmaningar utan man måste se till hela bygdens utveckling.

Ett sätt att initiera samverkan kan vara genom att utveckla dialogen mellan lokala föreningar, lokala företag, kommunen och andra aktörer inom serviceområdet.

Exempel på hur en lokal process kan genomföras finns i den metodhandbok som utarbetats av projektet *Utveckling av hållbara servicecentra på landsbygden i Dalarnas län och Gävleborgs län*. Metodhandboken finns på

www.entreprenorskolan.com/metodhandboken

Projektet genomfördes inom ramen för Tillväxtverkets satsning på lokala servicelösningar 2012 – 2013. Kommunen har en avgörande roll och bör aktivt delta i processen.

I flera kommuner eftersträvas upphandling av varor och tjänster från lokala producenter. Genom att utveckla den småskaliga kommunala upphandlingen kan även butiker ges möjlighet att lämna konkurrenskraftiga anbud och därigenom öka sina intäkter.

Exempel på aktiviteter:

Utvecklad dialog mellan aktörer inom serviceområdet.

Pilotprojekt för att etablera forum för samverkan på ett antal orter i länet.

Insatser för ytterligare samordning av offentlig och kommersiell service.

Ta del av erfarenheter från andra delar av landet.

Utbildning och information rörande lokal upphandling.

Mål:

Utveckla och etablera lokalt anpassade servicelösningar.

Offentliga upphandlingar utformas så att fler lokala leverantörer ges möjlighet att lämna anbud.

Ökad kunskap hos små och medelstora företag att lämna anbud vid offentlig upphandling.

Ökat antal företag i länet som levererar produkter, tjänster och entreprenader.

Prioriterat område 2: Dagligvaror och drivmedel

Tillgång till dagligvaror och drivmedel har hög prioritet. På orter med arbetsplatser och offentlig service i form av vård, skola och omsorg finns i regel ett bra underlag för kommersiell service. Dessa orter utgör ofta knutpunkter för den omgivande landsbygden. I länet finns ett trettiotal butiksorter där underlaget för kommersiell service är något sämre. Utanför många av de orter där det finns en butik finns ofta ett stort, glesbefolkat omland med långa avstånd till närmaste serviceort. Kommunen har en viktig roll för service och varuförsörjning på alla dessa orter.

Befolkningen och därmed också kundunderlaget minskar i många glesbygdsområden, vilket leder till minskad omsättning och lönsamhet för butikerna. Lönsamheten blir allt mer beroende av att de boende fördelar en större del av sina inköp till den lokala

butiken. För att uppnå detta måste butikerna utvecklas och vara lyhörda för lokalbefolkningens önskemål.

Många individer kan på grund av funktionshinder eller långa avstånd inte utföra sina inköp själva. Kommunerna svarar för deras dagligvaruförsörjning genom överenskommelser med butikerna om hemsändning av dagligvaror.

Exempel på aktiviteter:

Avgiftsfritt mentorsprogram fram till sommaren 2016 och från hösten 2017 delfinansierad rådgivningsmöjlighet till stöd för ägare och personal i landsbygdsbutikerna. Utbildning och erfarenhetsutbyte för butiksägare och butikspersonal. Aktiviteter för att öka de boendes kunskap om landsbygdsbutikens fördelar. Stöd till butiker, mackar och kommuner enligt förordningen om stöd till kommersiell service.

Mål:

Ökad attraktivitet och lönsamhet bland länets landsbygdsbutiker.
Bibehållen tillgänglighet till dagligvaruservice i hela länet.
Dagligvaruförsörjning genom kompletterande insatser i form av hemsändningsbidrag eller andra transportlösningar i länets mest serviceglea områden.
Bibehållen tillgänglighet till drivmedel och anpassning till nya (exempelvis laddstolpar).

Prioriterat område 3: Infrastruktur

Såväl de fysiska kommunikationerna i form av vägar och kollektivtrafik och de elektroniska kommunikationerna i form av mobiltelefoni och bredband är otillräckliga i förhållande till behoven bland dem som nu bor på landsbygden. Bättre fysiska och elektroniska kommunikationer har hög prioritet för dem som bor på landsbygden. Bättre kommunikationer är också en förutsättning för att attrahera inflyttare till orter på landsbygden.

Stora delar av länets vägnät håller dålig kvalitet. Det gäller särskilt vägarna på landsbygden. Detta beror främst på att resurserna för väginsatser är otillräckliga. Tillgången till kollektivtrafik är relativt bra i tätorter och längs större väg- och järnvägsstråk, men i länets mer glesbefolkade områden består kollektivtrafiken främst av bussförbindelser anpassade till skoltiderna. I glest befolkade områden finns inte underlag för vanlig kollektivtrafik. Det är därför nödvändigt att utveckla alternativa former för gemensamma transporter. Byabuss i Ånge kommun är ett exempel på hur vi under perioden undersökt lösningar på gemensamma transportbehov i länet.

På andra håll i landet och i andra länder med liknande förhållanden pågår försök med alternativa transportlösningar som skulle kunna implementeras i länet. I juni 2017 beviljades projektmedel från Europeiska Regionala fonden till infrastruktur- och

kollektivtrafikprojektet Koll 2020. Målet med projektet är att fler ska åka kollektivt i Västernorrland. Satsningar genomförs på tillgängliga busshållplatser och nya lösningar för kollektivtrafik på landsbygden är en del i projektet.

Genomförandet av det regionala serviceprogrammet i Västernorrland är nära kopplat till de satsningar som sker på bredbandsutbyggnad.

Mobiltelefonäckningen och tillgången till bredband med hög hastighet fungerar på samma sätt som kollektivtrafiken relativt bra i tätorterna. På landsbygden har mobilnäten däremot stora brister och mindre än hälften av länets befolkning har möjlighet att ansluta sig till fast bredband med överföringshastighet på över 50 Mbit/s. I glesbygden är det i praktiken omöjligt att få fast bredband på minst 50 Mbit/s.

Tillgängligheten till posttjänster är i huvudsak god, främst genom lantbrevbärarsystemet. Utbudet av betaltjänster är något sämre, men nätet av bankkontor täcker såväl tätorterna som en stor del av landsbygden. Post- och Telestyrelsen finansierar försök med bank-i-butikverksamhet på en ort i länet. Även om småföretagare och föreningar på landsbygden upplever problem med kontanthantering, så är tillgången till betalervice i form av uttag och insättning av kontanter relativt väl tillgodosedd.

Exempel på aktiviteter:

Prioritering av resurser till underhåll och bärighetsupprustning av länets mindre vägar. Omvärldsbevakning, inhämta erfarenheter och sprida kunskaper om alternativ till konventionell kollektivtrafik.

Testa nya/alternativa lösningar för kollektivt resande.

Stöd till investering i nya tekniska tillgänglighetslösningar för service på landsbygden.

Bevakning av tillgången till betaltjänster inklusive kontanthantering.

Mål:

Förbättrad standard på vägnätet i länets landsbygdsområden.

Transportlösningar som kompletterar den konventionella kollektivtrafiken i glest befolkade områden.

Bredbandsutbyggnad på landsbygden i enlighet med antagna bredbandsstrategier.

God tillgång till grundläggande betaltjänster.

Uppföljning/utvärdering

I uppdraget från regeringen finns ett tydligt krav på att programmen ska utformas så att det blir möjligt att följa upp och utvärdera genomförandet kontinuerligt under programmets gång. Detta har gjorts genom årliga rapporteringar till Tillväxtverket och regeringen.

- Uppföljningen syftar till att samla in information om utfall och resultat från programmets genomförda insatser
- Utvärderingen syftar till att mäta hur väl resultatet av genomförda insatser svarar upp mot programmets uppställda mål och syfte. Till utvärderingen kan också läggas ett "varför då" och därmed skapa en utgångspunkt för lärande.

Programmet har en uppföljning- och utvärderingsplan som är kopplad till respektive års handlingsplan. Uppföljning och utvärdering görs årligen utifrån programmets valda utvecklingsområden och uppsatta mål, se bilaga 1.

När programmet följs upp och utvärderas 2020-21, avses en liknande enkätundersökning genomföras, som den länsstyrelsen gjorde 2013. Enkätundersökningen ska syfta till att mäta hur den upplevda servicen förändrats under programperioden och kan också användas som underlag för framtida serviceprogram.

Varje år ska genomförda insatser och uppnådda resultat redovisas till Tillväxtverket som har i uppdrag att sammanställa och redovisa hur länen genomför sina respektive regionala serviceprogram till Regeringskansliet (Näringsdepartementet).

Redovisningar ska ske enligt följande plan:

- Delredovisning 1 den 31 januari 2015
- Delredovisning 2 den 31 januari 2016
- Delredovisning 3 den 31 januari 2017
- Delredovisning 4 den 28 februari 2018
- Delredovisning 5 den 22 februari 2019
- Delredovisning 6 den 22 februari 2020
- Slutredovisning som avser hela perioden 2014-2020 ska lämnas till Tillväxtverket senast den 22 februari 2021.

Analys

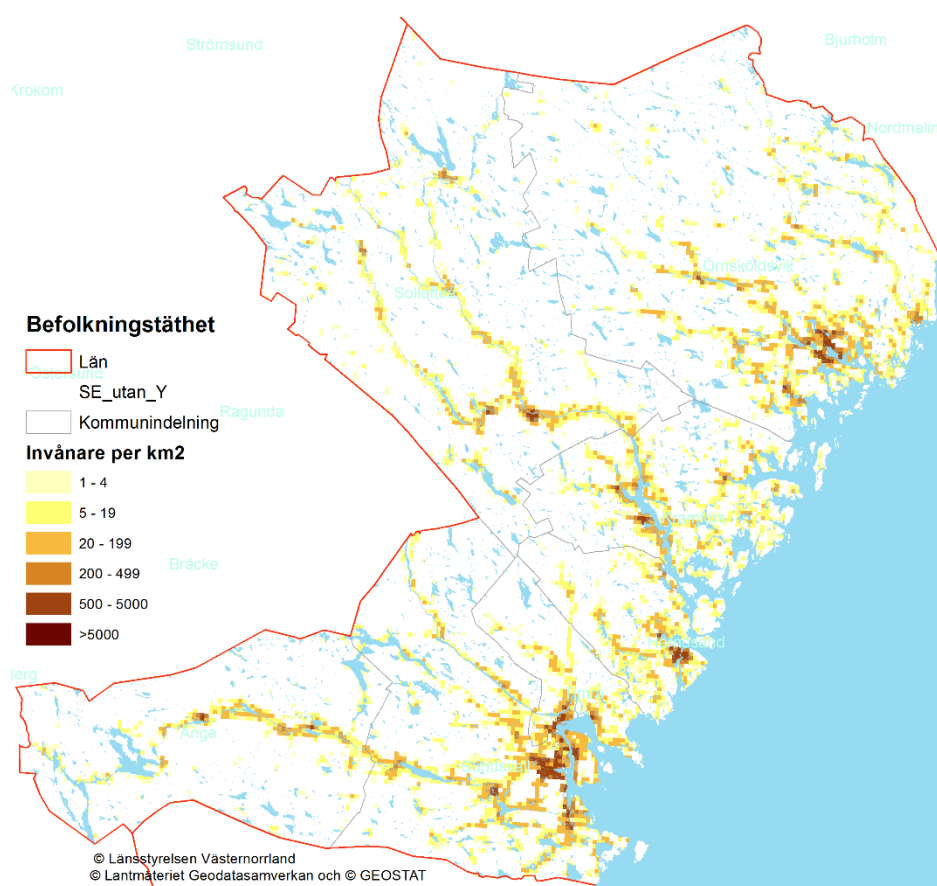
Hur olika slags service kan utformas och tillgodose invånarnas behov förklaras till stor del av hur den omkringliggande verkligheten ser ut i form av befolkningsunderlag och bebyggelsemönster. Det betyder att befolkningens storlek och dess ålders- och könssammansättning är grundläggande tillsammans med geografien: befolkningstäthet,

fördelningen mellan tätort och landsbygd och avstånd till andra människor och resurser.

Västernorrlands befolkning

Västernorrland karaktäriseras av glesa strukturer och långa avstånd, som ställer sina särskilda utmaningar på anpassning av näringsliv, arbets- marknad och service. Länet har omkring 246 000 invånare eller 2,4 procent av landets befolkning. Antalet invånare per kvadratkilometer uppgår till 11,4, att jämföra med 24,5 för riket. Närmare 51 000 personer i länet bor utanför tätorterna. Befolkningstätheten utanför tätorterna uppgår till 2,4 invånare per kvadratkilometer.

Figur 1 Befolkningens bosättningsmönster i Västernorrlands län

Källa: GEOSTAT

Efter en lång följd av år med en mycket svag befolkningsutveckling i länet så har den sedan 2013 varit positiv beroende på en stor invandring från utlandet. I slutet av 2012 uppgick folkmängden i länet till 241 980 invånare, som till det första halvåret 2017 ökat till omkring 246 00 invånare. I länets lands- och glesbygdsområden så är och

har dock befolkningsutvecklingen varit fortsatt nedåtgående, med en allt större andel äldre i befolkningen.

En minskad och allt äldre befolkning utanför länets större tätorter är fortsatt en utmaning för Västernorrland. Yngre, särskilt kvinnor, uppvisar en tendens att välja bort såväl gles- och landsbygdskommuner till fördel för större orter. Västernorrland är dessutom ett av de tre län i landet som har lägst andel utrikes födda.

Befolkningens storlek och sammansättning har stor betydelse för samhällsutveckling, tillväxt och service. I länets relativt tätbefolkade områden längs kusten och i tätorterna är den samlade efterfrågan på service tillräcklig för att generera ett tillfredsställande serviceutbud. Den samlade efterfrågan på kommersiell och offentlig service är betydligt lägre i stora delar av länets landsbygdsområden. Otillräcklig efterfrågan påverkar utbudet av både offentlig och kommersiell service. Minskat serviceutbud gör det svårare att attrahera boende och företagande, vilket påverkar möjligheterna till tillväxt.

Sysselsättningsutveckling och arbetslöshet

Den sammanlagda sysselsättningen i Västernorrlands län omfattar drygt 115 000 personer. Antalet förvärvsarbete med bostad i länet ökade med närmare 2 500 sysselsatta mellan 2011 och 2015, eller 2,2 procent, motsvarande ökningstakt i riket var 4,8-procent.

Av länets arbetstillfällen finns ca 85 procent lokaliserade i tätorterna, 2 procent på större arbetsplatser utanför tätorterna och 6 procent finns i glesare bygd (ca 7 000 jobb). Resterande del förvärvsarbete är rörliga eller restförda. En allt större del av de förvärvsarbete arbetspendlar in till tätorter, vilket har en stor inverkan på serviceförsörjningen i de glesare bygderna.

Den enkätundersökning som länsstyrelsen genomförde 2013 visade att en fjärdedel av de svarande ansåg att det viktigaste för att orten ska utvecklas positivt är att få till fler arbetstillfällen. Svaren handlade om att behålla de jobb som finns samt att kommun och stat genom olika satsningar borde skapa fler arbetstillfällen.

Näringsliv och företagande

Var företag och arbetsställen är belägna spelar roll för deras utveckling och samspel med det övriga samhället. Länets specifika förutsättningar i geografi, naturrävaror och mänskliga resurser får kanske sina tydligaste utmaningar i länets glesare delar när det gäller att skapa livskraftiga företag och en hållbar service.

Villkoren för företagande skiljer sig åt mellan tätort och landsbygd men också mellan tätortsnära landsbygd och glesbygd. En bidragande orsak till det är befolkningsminskningen och långa, kontakthämmande avstånd. Bi-sysselsättning eller mångsysselsättning är ett vanligt inslag i landsbygds-ekonomin och ofta en förutsättning att kunna bo kvar i lands- och glesbygder.

Att diversifiera inkomstmöjligheterna är viktigt för ett framtida företagande särskilt i glesare länsdelar, i meningen att dels finna kompletterande verksamheter, dels finna nya näringsfång. Utveckling av intressanta servicelösningar och annan tjänsteproduktion kan då vara intressant. Hur det går beror inte minst på attityderna till entreprenörskap och nyföretagande. Av tradition har nyföretagandet i länet legat lägre än riket i allmänhet även om en tydlig förbättring ägt rum i ett tioårsperspektiv. Av beräkningar från Tillväxtanalys framgår att nya arbetsplatser i glesbygd har en klart större betydelse för sin omgivning än motsvarande i andra ortstyper (sysselsättningseffekt/invånare). Det betyder att ansträngningar för att främja nya och växande arbetsplatser är än viktigare här.

Besöksnäring

Tillgång till service på landsbygderna är en del av en attraktiv livsmiljö för boende och ger förutsättningar för företagande och entreprenörskap i hela Västernorrland. En betydande näring för länets landsbygder är den snabbt växande besöksnäringen. Mellan 2010-2016 växte besöksnäringen i länet med drygt 244 000 gästnätter, vilket motsvarar en ökning på 26,4 procent.

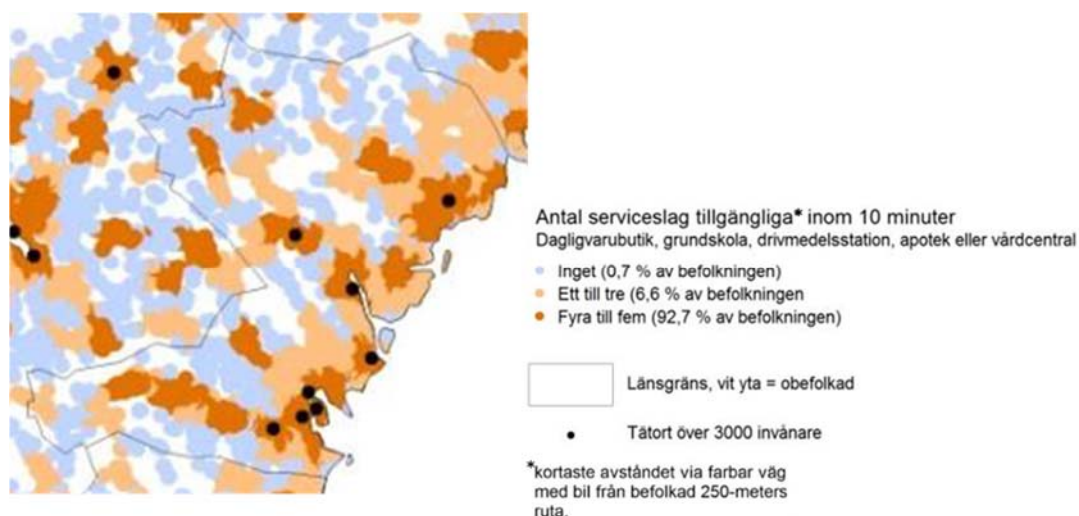
Utöver sysselsättning och tillväxt bidrar turismen till bevarandet av såväl kultur- som naturhistoriska platser. Dessa platser identifieras i länets regionala utvecklingsstrategi, Regional utvecklingsstrategi (RUS) för Västernorrlands län 2011-2020, som viktiga för länets fortsatta utveckling.

Turister behöver tillgång till livsmedel, drivmedel och andra service-funktioner för att länets besöksnäring ska vara konkurrenskraftig och kunna locka besökare till landsbygderna. Likaså behövs denna typ av service för att landsbygderna ska kunna ta del av den turistiska omsättning som följer i besökarnas spår.

Tillgänglighet till service

Tillväxtanalys har gjort en beräkning av tillgängligheten inom 10 minuters restid med bil till fem grundläggande serviceslag, dagligvarubutik, drivmedelsstation, grundskola, apotek och vårdcentral. Beräkningarna, se nedanstående karta, visar sämre tillgänglighet utanför kustområdena och de större tätorterna. I dessa glesare områden med en svag tillgänglighet till service bor omkring 8 000 personer eller ca 3 procent av länsbefolkningen att jämföra med rikssnittets 0,7 procent. Andelen äldre i dessa områden är även betydligt högre än inom de med en högre tillgänglighet. Kartan understryker den betydelse i servicesammanhang som representeras av orterna Husum, Bredbyn, Ullånger, Junsele, Ramsele, Liden, Stöde och Fränsta.

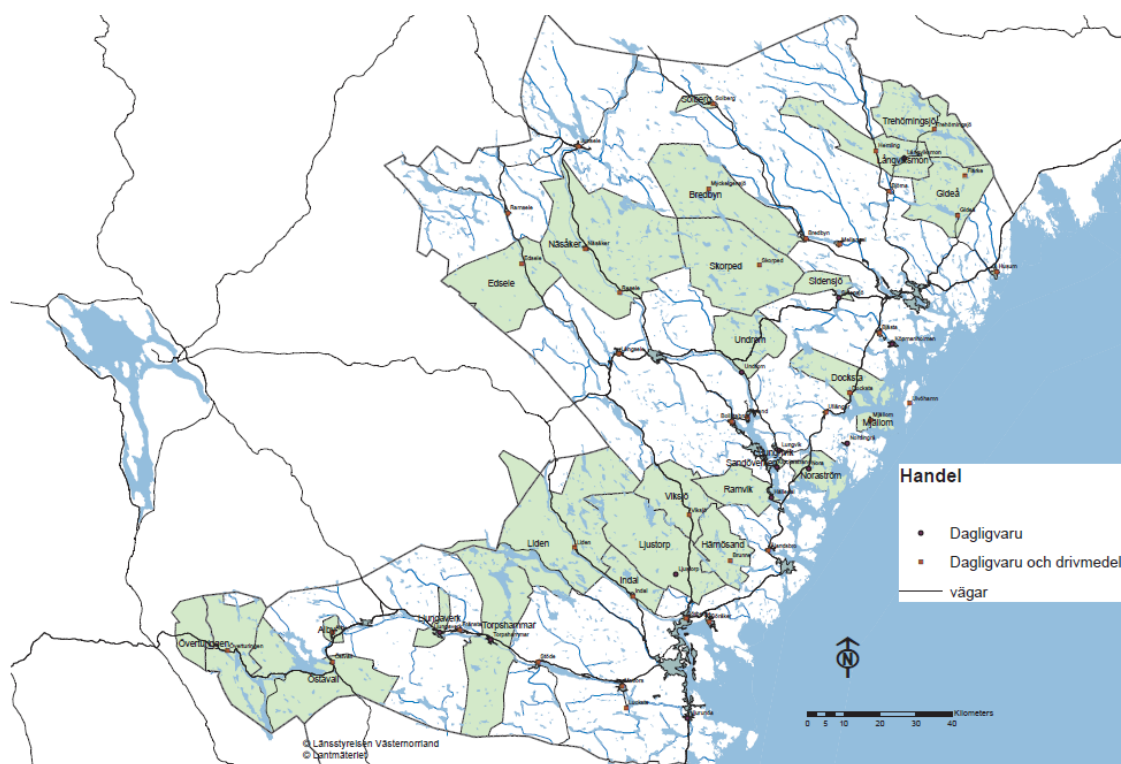
Karta Tillväxtanalys - Antal serviceslag tillgängliga inom 10 minuter, år 2014

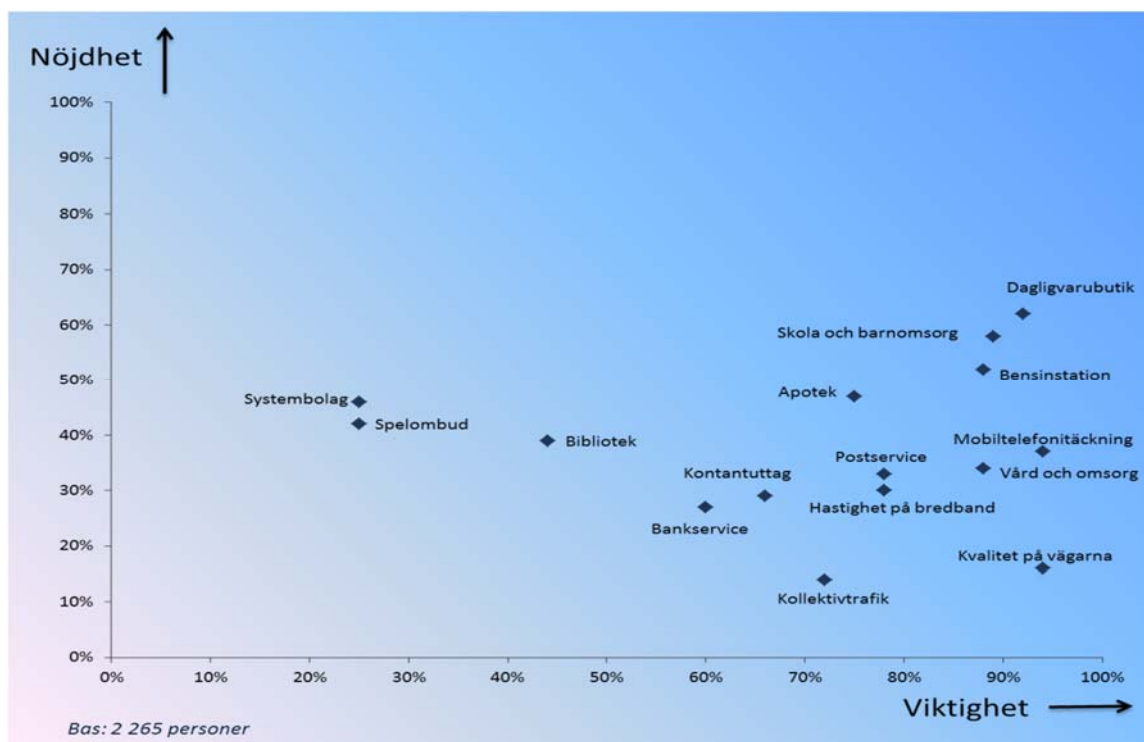
Bilden av service på landsbygden

Länsstyrelsen genomförde hösten 2013 en undersökning i syfte att öka kunskapen om hur de boende värderar och bedömer servicen på ett 30-tal orter i länet. Det övergripande syftet var att ge en nulägesbeskrivning och generera kunskaper om vad människor tycker om den existerande servicen med fokus på den lokala livsmedelsbutiken. Undersökningen fungerar även som ett planeringsunderlag inför kommande regionala serviceprogram. Enkäten ger också en bild av hur de boende prioriterar olika typer av samhällsservice som vägar, bredband, mobiltäckning och sjukvård.

Undersökningen genomfördes i form av postala enkäter som skickades till 5 000 personer mellan 19-89 år, bosatta i 26 olika postnummerområden i Västernorrlands län, se nedanstående karta. Enkäten besvarades av 2 265 personer, vilket ger en svarsfrekvens på 45 procent. Fördelningen mellan kvinnor och män bland dem som besvarat enkäten är 46 procent kvinnor, 51 procent män. Ett mindre antal svarande har inte angivit något kön.

Nedanstående diagram visar hur viktig en tjänst är i förhållande till hur nöjd man är med det nuvarande utbudet av samhällsservice.

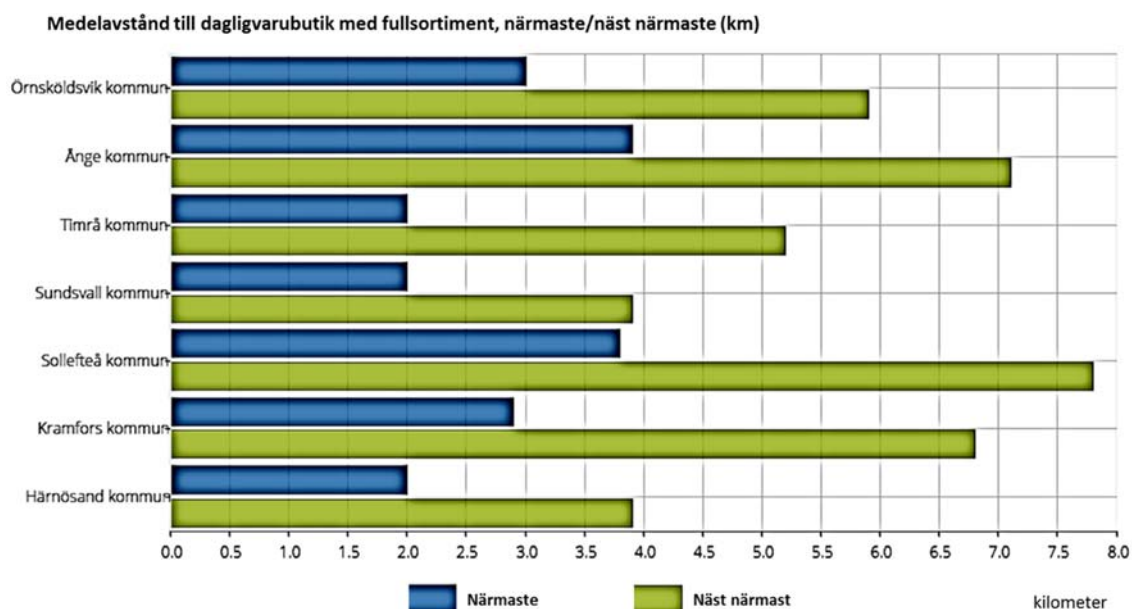
Bilden av service på landsbygden (Länsstyrelsen Västernorrland, Rapport nr 2013:14).

Dagligvaror och drivmedel

Enligt Tillväxtverkets databas Pupos (2016) finns det i Västernorrland 121 serviceutövare för dagligvaror fullsortiment. Observera att en serviceutövare kan tillhandahålla dagligvaror fullsortiment i flera olika former och med hjälp av flera olika huvudmän. Ser man till dem som tillhandahåller dagligvaror (här ingår också drivmedelsstationer med livsmedel) finns det 161 serviceutövare i länet. Flertalet av dessa butiker ligger inom kommunernas centralorter. Serviceutbudet utanför centralorterna ligger på samma nivå som vid programmets start, 2014.

Då många butiker på landsbygden också fungerar som ombud för post och paket och som apoteks-, systembolags-, och spelombud har nedläggningen av den sista butiken ofta inneburit att också ovan nämnda servicefunktioner försvunnit från orten.

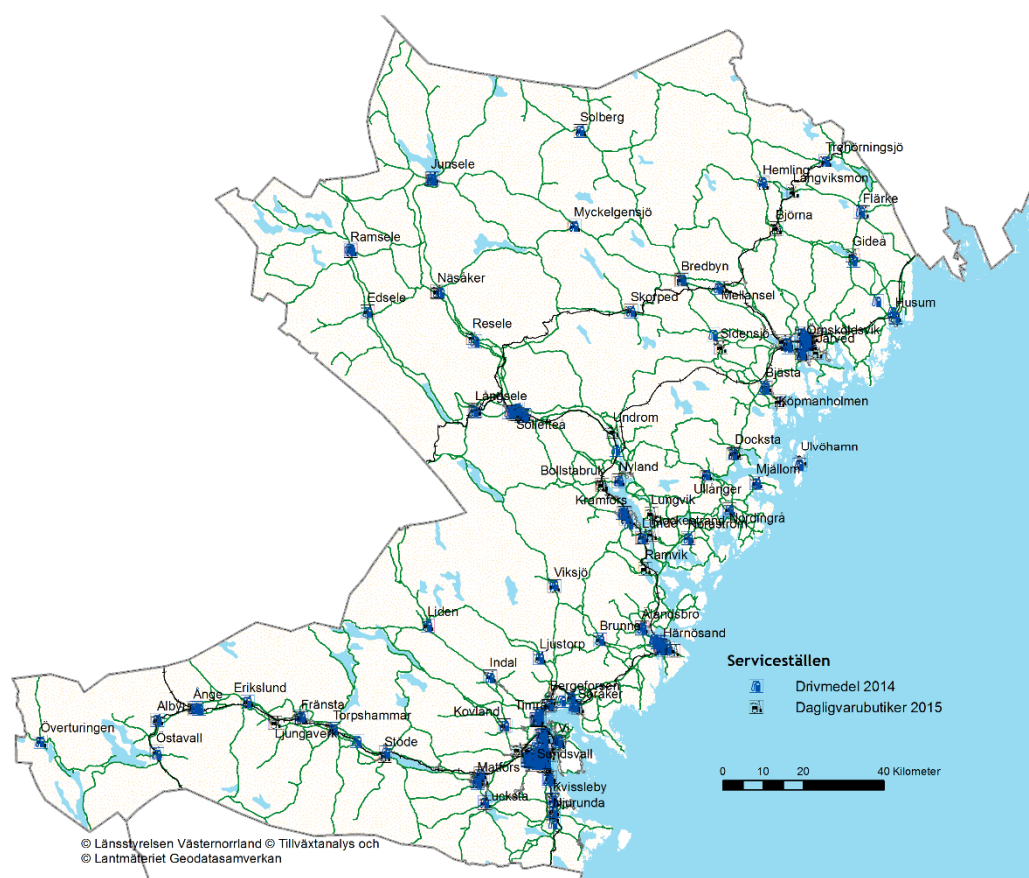
I diagrammet nedan visas medelavstånd i km för medborgare till närmaste respektive

näst närmaste dagligvarubutik med fullsortiment i länets kommuner under 2014.

Källa: Tillväxtverket, Pupos Serviceanalys

Servicepunkter har i samverkan med kommunerna etablerats i ett flertal butiker på landsbygden. Servicepunkterna erbjuder butiker med ett utökat utbud i form av turistinformation, kommunal information, internet och caféhörna.

Dagligvaror och drivmedel i landsbygdsområden. Källa: Länsstyrelsen Västernorrland.

Tillgängligheten till drivmedelsanläggningar på landsbygden har förbättrats sedan 2009. Nya mackar har etablerats på sex orter som varit utan mack under kortare eller längre tid.

Dagligvarubutik och mack är högt prioriterat i enkätundersökningen, det är de typer av service man är mest nöjd med och som rankas bland de viktigaste. Nuvarande butiksstruktur framgår av ovanstående karta.

Apotek och apoteksombud

Apoteksmarknaden i Sverige började avregleras år 2009 vilket medförde att receptfria läkemedel blivit tillgängliga i många dagligvarubutiker och andra försäljningsställen. Det finns nu fler apotek i länet än innan avregleringen. Ökningen har skett i centralorterna, men på landsbygden är antalet apotek oförändrat.

Tillväxtanalys har upprättat en sårbarhetsanalys som visar hur mycket restiden förlängs om det närmaste apoteket stängs. Stora delar av landsbygdsbefolkningen skulle få minst 30 minuter längre restid om det närmaste apoteket läggs ner. Bredbyn, Ramsele Ullånger och Liden är ur detta perspektiv strategiska orter för apoteksservice. Men Ånge/Fränsta och Husum bör också noteras i detta sammanhang.

Apoteket AB har uppdraget att till och med den 30 juni 2018 behålla befintliga apoteksombud i den utsträckning som behövs för att upprätthålla en god läkemedelsförsörjning på den ort ombudet är verksamt. Enligt enkätundersökningen är landsbygdsbefolkningen relativt nöjd med nuvarande tillgång till apotek eller apoteksombud.

Postservice

Efter avvecklingen av nätet av postkontor 2002 tillhandahölls posttjänster under flera år genom postombud, företagscenter och frimärksombud. Dessutom sköter ett antal privata distributionsföretag distribution av paket till företag och privatpersoner. Boende i länets landsbygdsområden får sin postservice genom lantbrevbäringen. Enligt uppgifter inhämtade under arbetet med projektet Hållbar service på landsbygden bedömer Posten att den service som ges genom lantbrevbäringen överträffar den service som ges av postombuden, som oftast är lokaliserade till en dagligvarubutik. Posten har därför inga planer på att etablera postombud på fler orter i länet.

Postservice ges relativt låg prioritet enligt enkätundersökningen. Enligt Tillväxtanalys statistik för 2012 var det knappt 3 000 personer i länet som hade mer än 20 minuters resväg till närmaste postombud.

Betaltjänster

Från och med 2014 kan Post- och Telestyrelsen finansiera betalserVICELÖSNINGAR på orter där det enligt länsstyrelsens bedömning finns behov av statliga insatser för att invånarna ska ha rimlig tillgång till betalserVICEN.

Även om många bankkontor lagts ner, så har länet ett relativt heltäckande nät av bankkontor. Utanför länets tätorter finns 17 ombud för banktjänster där kunderna kan få kontantservice. Uttagsautomater finns främst på större orter. Detsamma gäller serviceboxar för deponering av dagskassar.

Bevakning av tillgången till betaltjänster visar att allmänhetens behov av att kunna betala räkningar tillgodoses på ett tillfredsställande sätt genom girtjänster eller genom internetbankerna.

Kontantservicen är otillräcklig för privatpersoner på orter med stort avstånd till närmaste bankkontor eller uttagsautomat. Företag på orter utan servicebox drabbas av kostnader för resor och nedlagd arbetstid när de tvingas åka till närmaste ort med servicebox för att deponera sina dagskassar. Föreningar i glesbygd har motsvarande problem med deponering av kassar och de drabbas också av minskade intäkter vid föreningsaktiviteter till följd av att det blivit svårt för föreningsmedlemmarna att skaffa kontanter.

Enligt Länsstyrelsens serviceenkät hösten 2013 har betaltjänsterna relativt låg vikt.

Infrastruktur och kommunikationer

Vägar

Västernorrland är ett mycket bilberoende län för såväl hushåll som företag. Bilberoendet ökar med glesheten eftersom transportalternativen blir färre.

Länets vägstandard är otillfredsställande. Även om riksvägarna och vägnätet kring de större tätorterna är hyggligt utbyggda finns det betydande svagheter i en nationell kvalitetsjämförelse, vilket visas av länets strategidokument på infrastrukturuområdet. Västernorrland är det län som har högst andel statliga vägar med nedsatt bärighet och högst andel (37 procent) grusvägar i vägsystemet. De dåliga vägarna ger upphov till problem med arbetspendling och övriga transportbehov för dem som bor på landsbygden.

Kollektivtrafik

Kollektivtrafiken står enligt Svensk Kollektivtrafik för ca 10 procent av det totala antalet resor i länet. Det kollektiva resandet är väl utbyggt i tätorter och längs vägar med stort resandeunderlag. I mer glesbefolkade områden är möjligheten till kollektivt resande betydligt sämre och i vissa områden saknas kollektivtrafik. Av kollektivtrafikmyndighetens planeringsdokument framgår att målet är att öka kollektivtrafikens andel av de totala persontransporterna. Det talar för att resurserna inom kollektivtrafikområdet kommer att öka ytterligare i tätbebyggda områden och en fortsatt minskning av utbudet på landsbygden.

Kommunerna är skyldiga att svara för skolskjutsar, vilket bidrar till att det finns kollektivtrafik även i glesare delar av länet. Turerna är anpassade till skoltiderna. Det gör att kollektivtrafik inte alltid fungerar för arbetsresor och resor till serviceorter. I vissa områden med svagt underlag för kollektivtrafik finns anropsstyrd kompletteringstrafik.

Kommuner och landstinget ansvarar för färdtjänst och sjukresor.

Tågtrafiken står för en ökad andel av det kollektiva resandet mellan städer och större orter längs Ådalsbana, Botniabanan och Mittbanan. I och med att järnvägsnätet är anpassat för transporter mellan länets större orter är landsbygdsbefolkningens möjligheter att utnyttja tågförbindelserna mer begränsade. För att öka möjligheten att pendla kollektivt har flera pendlarparkeringar uppförts i anslutning till allmänna färdmedel på olika platser i länet.

Bredband

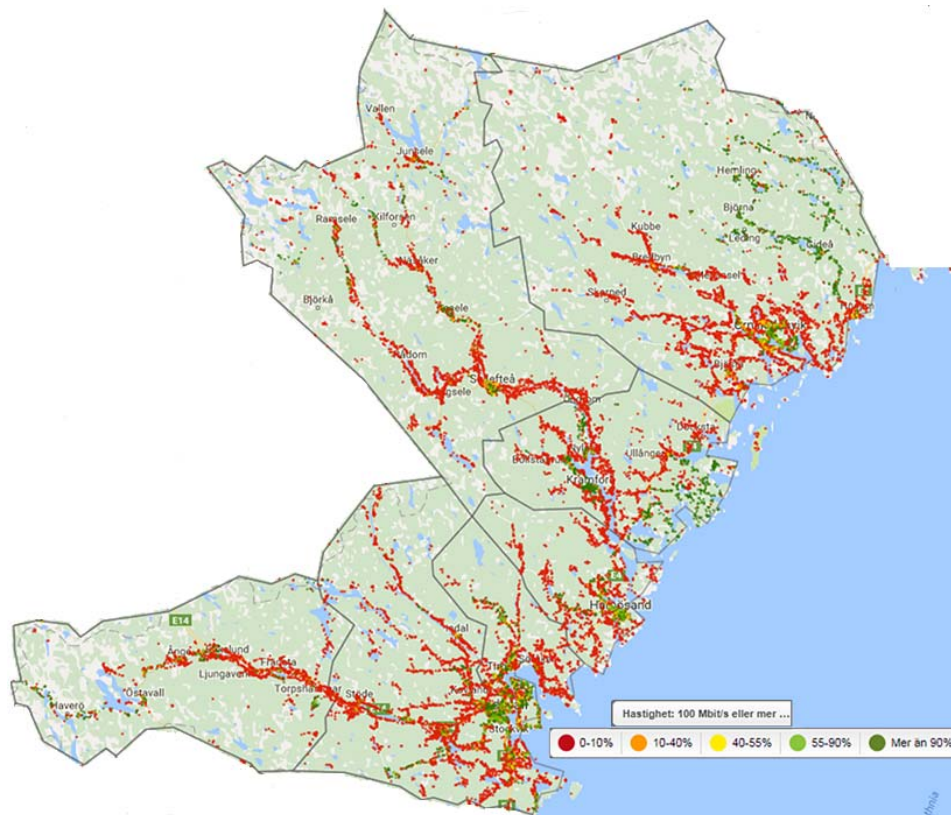
Tillgången till bredband blir en allt viktigare förutsättning för att kunna ta del av grundläggande samhällsservice och för företag att utvecklas.

I Regeringens nya bredbandsstrategi höjs ambitionsnivån och regeringen vill se ett ökat fokus på kommersiell utbyggnad. Målen innebär att 98 % av medborgarna bör ha tillgång till bredband om minst 1 Gbit/s i hemmet och på arbetet, resterande 1,9 % bör ha tillgång till minst 100 Mbit/s, och 0,1 % bör ha tillgång till minst 30 Mbit/s senast år 2025. Målen innebär också att alla bör ha tillgång till stabila mobila tjänster av god kvalitet där de normalt befinner sig senast år 2023. Enligt Post- och Telestyrelsens (PTS) bredbandskartläggning 2016 hade närmare 57 procent av länets 123 000 hushåll och 45 procent av länets närmare 30 000 arbetsställen tillgång till 100 Mbit/s eller mer. Av de ca 17 500 hushåll och 9 450 arbetsställen som finns utanför länets tät- och småorter hade bara 15 respektive 19 procent tillgång till 100 Mbit/s.

PTS bedömer dessutom att de flesta hushåll och arbetsställen som finns inom 50 meter från fiberanslutna byggnader kan fiberanslutas utan omfattande investeringar, vilket indikerar att förutsättningarna är goda för att tillgången till hastigheter om 100Mbit/s kommer att öka ytterligare de närmaste åren. Utmaningen är dock att det finns områden utanför tätorterna som helt saknar täckning.

Projekt Dig2020 kommer att bidra till att skapa en robust digital infrastruktur i länet genom ett ortssammanbindande fibernät

Kartan visar andel med tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s

Mobiltelefoni

PTS mobiltäckningskarta från mobiltäckningskarta 2016 visar 4G-nät som medger 10 Mbit/s år 2016 samt förändringen sedan år 2015. I tabellen framgår att utbyggnaden av 4G-nät främst har skett i norra delen av Sverige och att det har skett en ökning med mer än sex procentenheter i följande län, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten, och Norrbotten.

Tabell yttäckning 2016 för 4G-system som medger 10 Mbit/s

	Andel	Ökning 2015-2016
Västernorrlands län	65,9 %	7,2 %
Hela landet	67,4 %	4,9 %

Kartläggningen visar att täckningen är relativt god i och runt alla större orter och längs de större vägarna. Landsbygden saknar oftast täckning helt eller har svag signalstyrka. Bra mobiltäckning är en av de viktigaste servicefunktionerna på landsbygden, men det finns ett fortsatt missnöje med både mobiltäckning och bredbandshastighet. Inom projekt Dig2020 ska en handlingsplan för mobil bredbandsutbyggnad tas fram.

Offentlig service

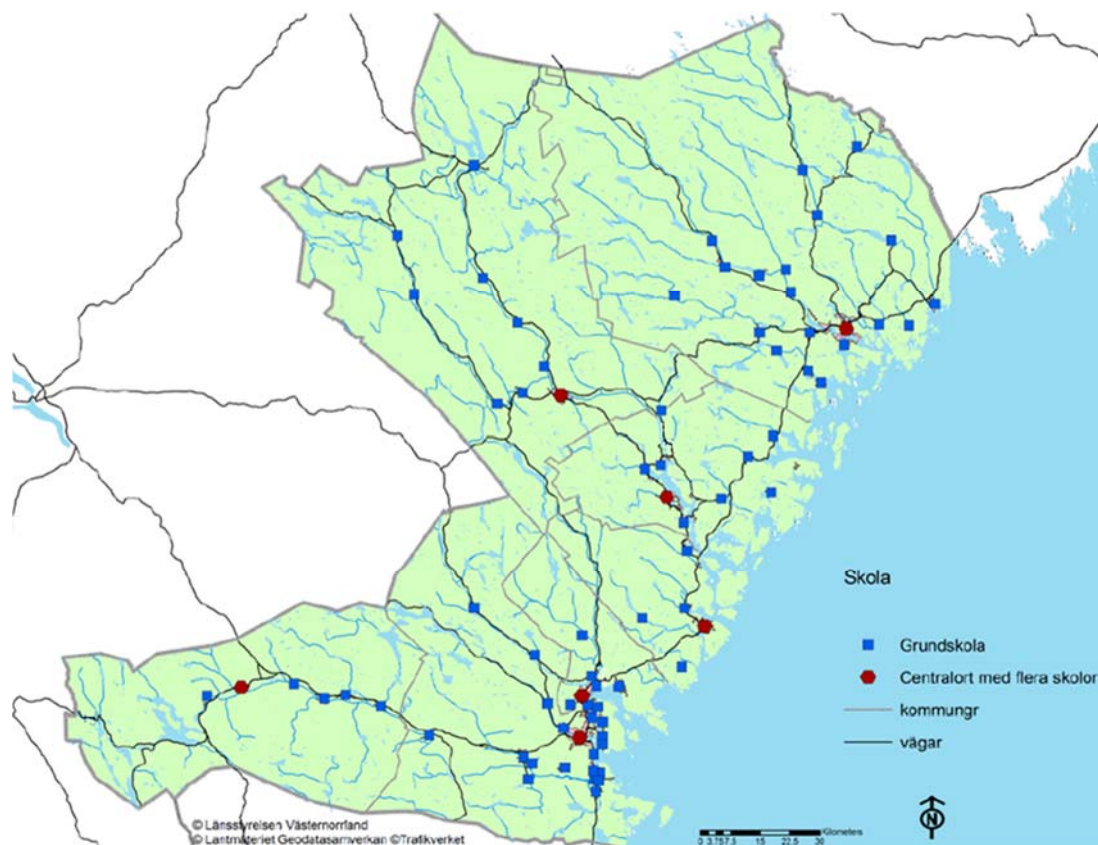
Offentlig service är av stor betydelse för landsbygdens utveckling. Närhet till skola är en av de allra viktigaste beståndsdelarna i en god service-struktur och för många bygder i betydelse likvärdig med tillgängligheten till dagligvaruservice. Skolan är inte bara väsentlig för barnfamiljer utan kan genom att svara för barn- och äldreomsorgslösningar, bibliotek, fritidlokaler liksom upprätthållandet av kollektivtrafik via skolskjuts-samordning ha en avgörande inverkan på hela bygdens attraktivitet och utveckling. Svåra dilemman uppstår när denna vidare roll ställs mot ett sjunkande befolkningsunderlag och en trängd kommunal ekonomi. Grundläggande är givetvis att det finns en god tillgänglighet till förskola, grundskola och gymnasium med rimliga restider.

Skola

Antalet grundskolor, kommunala och fristående, har i Västernorrland mellan 2012 och 2016 minskat från 125 till 120, men antalet elever har samtidigt ökat med 1 870 till totalt 22 185 elever.

Det totala antalet förskoleenheter i enskild och kommunal regi uppgick i länet under 2016 till 238 stycken, där andelen barn i åldern 1-5 år som var inskrivna i förskolan uppgick till 86 procent. Lägst andel barn 1-5 år som var inskrivna i förskolan fanns

inom Kramfors kommun med 78 procent och högst i Sundsvalls kommun, drygt 88 procent.

Skolor i Västernorrland 2016 Källa: Länsstyrelsen Västernorrland

Det viktigaste för att landsbygden ska utvecklas på ett positivt sätt är enligt enkätundersökningen tillgång till skola och barnomsorg. Länsstyrelsens enkätundersökning visar att skola och barnomsorg tillmäts hög betydelse samtidigt som det är en av de servicefunktioner man är mest nöjd med.

Äldreomsorg

För de äldre handlar det om att tillgången till äldreomsorg och vård svarar mot behoven. Kommunen har ansvar för äldreomsorg i form av bland annat hemtjänst och särskilda boenden. Andelen äldre i befolkningen ökar, liksom behoven av äldreomsorg. Samordningslösningar mellan olika serviceslag och verksamhetsutövare kan vara ett sätt att möta de ökande behoven.

Hälso- och sjukvården

Hälso- och sjukvården är utsatt för ett betydande rationaliseringstryck som tar sig uttryck i nedläggningar av åtskilliga fasta institutioner. Det gäller för såväl hälsocentraler, sjukhusvård som tandvård. Med automatik innebär detta att den geografiska tillgängligheten i restid försämras för många och särskilt i länets glesare delar. Viktigt är då att beakta olika gruppers möjligheter till rörlighet och att skapa

system för ökad tillgänglighet t.ex. via användning av IT-baserade alternativ ("e-medicin") och innovativa organisationslösningar inkl. samordning över sektorsgränser.

Bilaga 1:

Tillägg till Regionalt Serviceprogram 2014-2020 Västernorrland - Stöd till försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel

Det regionala serviceprogrammet lyfter fram behovet av tillgång till dagligvaror och drivmedel i länets glesbefolkade områden. På samma sätt som när det gäller annan service, exempelvis bredband och betaltjänster, förutsätts marknadskrafterna i de flesta fall kunna tillgodose kundernas behov.

Dagligvaror

Butikerna delas in i två kategorier: Butiker med hög prioritet (nivå 1) och butiker med ett identifierat behov (nivå 2).

Butiker med hög prioritet (nivå 1)

På många mindre orter är befolknings- eller kundunderlaget litet och i många fall minskande. Att tillhandahålla dagligvaror eller drivmedel på sådana orter är förenat med stora utmaningar. I allmänhet saknas förutsättningar för att driva butiken på marknadsmässiga grunder. Huvuddelen av befintliga dagligvarubutiker på glesbefolkade orter består av butiker som tidigare varit knutna till Coop- eller ICA-kedjorna, men förlorat denna anknytning på grund av bristande lönsamhet. Butikerna drivs nu vidare av privatpersoner eller lokala butiksföreningar. Dessa ägare har lägre lönsamhetskrav, men i det långa loppet kan butikerna inte drivas med underskott. Butikerna är viktiga för bygden och de flesta butikerna är Servicepunkter, vilket betyder att de har överenskommelser med respektive kommun om att tillhandahålla ett kompletterande utbud bestående av bland annat kommunal service. Det finns sammanfattningsvis särskilda skäl för att bevilja investeringsstöd med 90 procent av godkända kostnader för sådana investeringar i utrustning och lokaler som är nödvändiga för butiksverksamheten samt till investeringar i energibesparande syfte. När det gäller löpande fastighetsunderhåll och andra investeringar i fastigheten utan tydlig koppling till butiksverksamheten saknas särskilda skäl för den högre stödnivån.

Stödnivå för nivå 1

Av bilaga 1 framgår vilka orter som har hög prioritet i Västernorrlands Regionala Serviceprogram 2014-2020. Prioriteringen innebär att i dessa orter kan butiker beviljas investeringsstöd med 90 procent av godkända kostnader, utom när det gäller löpande fastighetsunderhåll och liknande, där stödnivån är högst 50 procent.

Butiker med ett identifierat behov (nivå 2)

Förutom butiksorterna i förteckningen i bilaga 1 finns ett antal orter i länet med en enda dagligvarubutik och där avståndet till närmaste alternativa dagligvarubutik överstiger en mil. Dessa butiker svarar mot ett identifierat regionalt behov av dagligvaruservice, men de är inte att betrakta som prioriterade för den högsta stödnivån. Ändrade normer i butiksbranschen eller ändrad lagstiftning kan resultera i behov av betydande investeringar i exempelvis ny utrustning eller miljöanpassade anläggningar.

Stödnivå för nivå 2

Om det är motiverat utifrån butikens lönsamhet kan butiker på dessa orter beviljas investeringsstöd med högst 50 procent av godkända kostnader.

Drivmedel

Stora avstånd är en mindre olägenhet vid inköp av drivmedel än vid inköp av dagligvaror. Tillgången till drivmedel bedöms svara mot befintliga behov, även i glesbefolkade områden. Det finns ett identifierat regionalt behov av kompletterande investeringar i befintliga drivmedelsanläggningar på de orter där avståndet till närmaste alternativa drivmedelsanläggning är minst 15 km.

Behovet av nyetablering av drivmedelsanläggningar är mycket litet. Ett regionalt behov av nya anläggningar finns enbart på orter med ett avstånd på mer än 20 km till närmaste befintliga drivmedelsanläggning.

Stödnivå

Inga orter i länet uppfyller villkoren för särskilda skäl när det gäller drivmedel. Stödnivån kan därför inte överstiga 50 procent av godkända kostnader.

Butiker nivå 1, per kommun

Härnösand

Brunne
Hälledal
Viksjö

Kramfors

Docksta
Klockestrand
Lugnvik
Mjällom
Nora

Sollefteå

Edsele
Resele
Undrom

Sundsvall

Indal
Liden
Holm*

Timrå

Ljustorp

Ånge

Borgsjö*
Östavall
Överturingen

Örnsköldsvik

Flärke
Gideå
Hemling
Köpmanholmen
Långviksmon
Myckelgensjö
Mellansel
Sidensjö
Solberg
Skorped
Trehörningsjö
Ulvön

* Dessa butiker/orter läggs till i listan över butiker som är prioriterade på nivå 1 i revideringen och förlängningen av RSP. I Ånge har butiken i Torpshammar stängt sedan Länsstyrelsen prioriterade orter för tilläggsdokumentet till Regionala serviceprogrammet 2016. Butiken i Borgsjö har istället prioriteras efter samtal med landsbygdsutvecklare på Ånge kommun då den ligger mer än 15 km från närmaste försäljningsställe av dagligvaror och bedöms som viktig för varuförsörjningen i kommunen. I Sundsvalls kommun finns intresse att återöppna macken och butiken i Holm. Samtal har förts med landsbygdsutvecklare i i Sundsvalls kommun. Holm har mer än 20 km till närmsta försäljningsställe av drivmedel och dagligvaror.

BILAGA 2:

Erfarenheter från tidigare programperiod

Serviceprogrammet 2010 – 2013 genomfördes i projektform, Hållbar serviceutveckling på landsbygden, med Länsstyrelsen som projektägare. Genom projektfinansieringen kunde flera insatser finansieras med projektmedel och projektmedarbetarna hade möjlighet att använda tid till utredningar och kontakter. Alla länets sju kommuner har idag beslutade serviceprogram. Kommunerna har också genomfört mer eller mindre omfattande projekt för att inrätta Servicepunkter i landsbygdsbutikerna. Örnsköldsviks kommun bedriver fortfarande insatser för förbättrad service genom sitt projekt Bygd och stad i balans.

Serviceprogrammet 2010 - 2013 innehöll fyra insatsområden. Insatsområdena och de viktigaste erfarenheterna inom varje område beskrivs här nedan.

1. Tillgänglighet till dagligvaror

Butiksmentorns insatser har varit av avgörande betydelse för landsbygds-butikernas utveckling och därmed för tillgängligheten till dagligvaror. Utbildning och erfarenhetsutbyten i olika butiksrelaterade ämnen har mött ökat intresse under programperioden och insatserna för köptrohet genom Bygdens dag var uppskattade och ökade intäkterna för butikerna. De långsiktiga effekterna av Bygdens Dag är svåra att bedöma, men aktiviteter av det slaget är ett sätt att öka butikernas långsiktiga attraktivitet. Mentorsprogram, utbildning och aktiviteter liknande Bygdens dag bör ingå i kommande serviceprogram.

Den inventering som gjordes 2012 visar att nästan alla butiker har en tillfredsställande tillgänglighet för främst rörelsehindrade. Certifiering av tillgängliga butiker är inte möjlig att göra eftersom olika slag av funktionshinder kräver olika åtgärder. Inventeringen av tillgängligheten fungerade bra, men publiceringen av insamlade tillgänglighetsdata gick inte att fullfölja.

Fraktkostnaderna är en stor kostnad för landsbygdsbutikerna. Erfarenheterna från den undersökning som gjorts i Östergötlands län visar att det är komplicerat och resurskrävande att samordna distributionen av varor till landsbygdsbutikerna. Den samordning som är praktiskt möjlig att genomföra sköts på ett rimligt sätt av de distributionsföretag som svarar för leveranserna. Nackdelen med höga fraktkostnader måste lösas på annat sätt.

2. Tillgänglighet till drivmedel

Lokala föreningar eller lokala företagare har tack vare möjligheten till investeringsbidrag startat drivmedelsanläggningar på flera av de orter som tidigare fått sina anläggningar nedlagda. Enligt Tillväxtanalys hade år 2012 ca 1 000 personer en

restid på 20 minuter eller mer till närmaste mack. Under 2013 skedde en rad nyetableringar som gjorde att tillgängligheten förbättrades.

Det finns för närvarande inget behov av riktade insatser utöver den generella möjligheten till stöd enligt förordningen om stöd till kommersiell service. Gleshetskriteriet för att bevilja stöd till drivmedelsanläggningar har skärpts på så sätt att stöd till nya anläggningar bara beviljas om det är minst två mil till närmaste anläggning.

Försäljning av E85 har främjats genom särskilt generösa stöd till E85-pumpar, men trots stödmöjligheterna saknar många landsbygdsområden E85-pumpar. Petroleuminstitutets statistik visar att försäljningen av E85 minskat relativt lite mellan 2010 och 2013, men statistik från BilSweden visar att försäljningen av bilar för E85-drift minskat från ca 25 000 till ca 2 000 under samma period (beräknat på de sju första månaderna under respektive år). Med tanke på den minskade försäljningen av E85-bilar är det troligt att efterfrågan på E85 fortsätter att minska och därmed också behovet av E85-bränsle på landsbygden.

3. Tillgänglighet genom fungerande kommunikation

Under programperioden 2007-2014 har serviceaspekterna haft marginell påverkan på väginvesteringarna i Länsstyrelsens arbete med Transportplanen. Inga riktade insatser för att förbättra vägstandarden har genomförts inom projektet. Behovet av vägförbättringar är fortsatt stort.

En analys som genomförts gemensamt av Länsstyrelsen, Landstinget och Kommunförbundet visar att det krävs investeringar på över en miljard kr för att nå målet i regeringens bredbandsstrategi. Landsbygdsprogrammet bidrog under programperioden till bredbandsutbyggnad med omkring 25 miljoner per år i länet.

Den kartläggning av mobiltelefonnätet som Länsstyrelsen genomförde 2012 visade att täckningen är mycket dålig, framförallt i landsbygdsområden. Rapporten har varit föremål för debatt i riksdagen, och troligen bidragit till att PTS fått flera regeringsuppdrag rörande täckning och kapacitet i mobilnäten.

En undersökning 2011 rörande möjligheterna att tillhandahålla kontantservice genom lantbrevbärarsystemet visade att kunderna inte var villiga att betala kostnaderna för en sådan service.

Länsstyrelsen har i uppdrag att bevaka tillgången till betaltjänster. Uppdraget har resulterat i att Bank i butik-lösningar har etablerats med stöd av finansiering från Post- och Telestyrelsen på två orter i länet där avståndet till närmaste betalservice är över fem mil. På kort sikt är inga ytterligare insatser för att öka tillgången till betaltjänster aktuella.

4. Tillgänglighet genom samordnad service och finansiering

Huvuddelen av landsbygdsbutikerna fungerar som ombud för bland annat Apotek, Systembolag och godsdistributörer. Många är också ombud för ATG och Svenska Spel. Teknikutvecklingen och ökade lönsamhetskrav gör att framtiden för vissa ombudsfunktioner är oviss. Internetspel tar över kunder från butikerna, spelbolagens avgifter och omsättningskrav och avregleringen av Apoteken är exempel på förändringar som kan leda till att enskilda butiker på sikt kan komma att förlora sitt ombudskap.

Modellen med lokala servicepunkter har utvecklats framgångsrikt under programperioden. Servicepunkterna i länets kommuner har relativt likartade utbud. Även om vissa grundläggande funktioner bör vara lika i alla butiker, behöver butikerna på sikt komplettera med unika koncept utifrån förutsättningarna på respektive ort.